

ÉGŐ ÁRON

Megoldatlan problémák, ismeretlen tárgyak: a halfogás új eszközei és az orvhalászat

Bevezetés

A halászat már azelőtt a néprajz tárgyát képezte, hogy maga a néprajz megszületett volna.¹ Herman Ottó, az „utolsó magyar polihisztor”, aki több tudományterület gazdagításában is aktívan részt vett, a halászati törvény meghozatalának évében írta meg nagyszabású munkáját, a *Magyar halászat könyvét*, amely a halászat átfoglaló jellegét mutatta be, így keltett iránta érdeklődést. A 24. óra-effektusra jellemzően Herman a halászat hanyatlását emelte ki, eszközeinek ősi voltát hangsúlyozta.² Természethistorikus közeledésére hívja fel a figyelmet Kósa László, aki a kor szellemiségéből adódóan ilyen eszközökkel nyúl a történelemtudományokhoz is. És bár a tárgyi néprajzot megalapozó műről van szó, sokkal több van benne a 19. század szemléletéből, mint a 20. század néprajzkutatói pozícióiból.³

Ezen az úton haladt tovább Jankó János, aki *A magyar halászat eredete* című munkájában⁴ az eszközök tipologizálását a magyar őstörténet-kutatás eredményeivel vetette össze. Munkájának célja az eszközök történeti rétegeinek elválasztása, a különböző eszközök összehasonlításán alapuló vizsgálataiból kikövetkeztethető eredet kérdéseinek tisztázása volt.

Szilágyi Miklós mutat rá arra – és ezt a véleményét magam is osztom –, hogy a kezdeti kutatások, a „korai felfedezés” fékezőleg hatott a kutatások folytatására: „A »megoldottság« illúziója éltette.”⁵

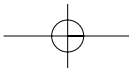
¹ SZILÁGYI Miklós: „Halászat”, in *Magyar Néprajz II. Gazdálkodás*, Akadémiai, Budapest, 2001, 104–195., 104.

² HERMAN Ottó: *A magyar halászat könyve I-II.*, Budapest, 1887–1888.

³ KÓSA László: „Az őstörténet és a honfoglalás képeinek alakulása a néprajzi kutatásban”, in: Uő.: *Nemesek, polgárok, parasztok*, Osiris, Budapest, 2003, 363–387.

⁴ JANKÓ János: *A magyar halászat eredete*, 1900 (Budapest – Leipzig).

⁵ SZILÁGYI: i. m., 105.

A megoldottság látszata mellett jellemző a halászat kutatására a „szelektív érdeklődés” is. Ezt egyrészt igaznak tekintem a korai őstörténet- és ősfoglalkozás-kutatásra mint időbeli szelektivitásra, másrészt a földrajzi szelektivitásra is. A halászatnak mint „témának”⁶ a kutatása ott bukkan fel, ahol az ősi, a hagyományos: elsősorban tehát ott, ahol garantált a történeti kontextusba ágyazhatóság.⁷

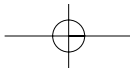
Dolgozatomban a szakirodalom által kishalászatnak nevezett tevékenységgel foglalkozom. A kishalász magányosan, esetleg alkalmi társsal, egyedül is használható eszközökkel dolgozik. Ezt a leírást akkor is igaznak tekintem, ha orvhalászatról beszélek, mivel a két megnevezés gyakran ugyanazt a tevékenységet takarja. Fontosnak tartom, hogy a halászat fogalmát tisztázzuk, akár mint foglalkozást, pénzkereseti lehetőséget, akár mint hobbit; valamint hogy újraértelmezzük a tevékenység legális és illegális aspektusait. Ezek segítenek felhívni a figyelmet a halászat kutatásának jelenkori érdekességeire. A korábban használt kifejezések újraértelmezésre szorulnak. Ugyanígy: a halászat tárgyainak és eszközeinek tipizálására és beosztására nem elegendő a morfológiai alapon történő besorolás.

Gerjen mint terep

Hipotézisem alapját egy Tolna megyei faluban végzett több hetes terepmunka-sorozatra építem, melyet 2009 és 2011 között végeztem. Ottlétem alatt elsősorban a halfogás specialistáit vizsgáltam. A terepmunka ideje a tavaszi, még inkább a nyári hónapokra esett: ez a halfogás „főszezonja”, az év legaktívabb része. Összesen hat hetet töltöttem a faluban, két különböző családnál. Mindkét család érintett volt a halászatban, de csak annyira, ahogy mindenki más – Gerjen elképzelhetetlen a Duna diskurzusa nélkül. A falu irányait a Duna folyásához igazítják, így alsó és felső faluról beszélnek. A beszélgetések közben mindig előkerül a folyó, amelyet egyben a szórakozás helyeként is számon tartanak. A szórakozás szempontja mellett azonban általánosan elfogadott igazság – ahogy egyik vendéglátóm mondta –, hogy a

⁶ Azért használom a téma kifejezést a kézenfekvő „tárgy” helyett, mert azt a továbbiakban másra, fizikai tárgyak egy bizonyos fajtájára szeretném érteni.

⁷ SZILÁGYI Miklós: *Néphagyomány – Népi mentalitás – Állami igazgatás az orvhalászat tükrében*, MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 1989, 11.

Dunát „tisztelni” kell. Elmondható, hogy mindenkinek van története ismerős vagy rokon haláláról, veszélyes kalandról, ami erősíti ezt a „tiszteletet.” Különösen igaz ez a Rév-büfében, hiszen az közvetlenül a folyó mellett, szinte a töltésen található, a révből a halászok és horgászok gyakran betérnek egy-egy kávéra, üdítőre vagy sörre.

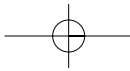
A faluban körülbelül háromszáznegyvenen élnek, közülük a tolnai Halértékesítő és Kisállattenyésztő Szövetkezetnél 2001 és 2011 között huszonhatan váltottak ki halászenvedélyt.⁸ Ebből ugyanakkor mégsem feltétlenül következethetünk a ténylegesen is halfogással foglalkozók számára. Sokkal több gerjeni férfi érintett a halfogásban, mint ahány engedélyt kiváltak, egyrészt mint az engedéllyel rendelkező halásztárs állandó segédje, másrészt mint alkalmanként vagy rendszeresen, de engedély nélkül halászó orvhász. Becslésem alapján legalább ötven ember foglalkozik rendszeresen halfogással, sokuknak szerszáma is van ehhez. Sok helyen található meg a lesháló, mely szinte olyan, mint a színházi pisztoly: ha a színpadra kerül, bizonyosan el is sül. „Régen nem volt ilyen sok halász” – állapítja meg Sz. Gy., aki maga is idős halfogó. Ez is arra utal, hogy sokan igyekeznek a Dunára halat fogni, korántsem pusztán annyian, ahány engedélyt kiadtak. A halfogás célja számukra jövedelem-kiegészítés, alkalmi halszerzés vagy hobbi, esetleg mindhárom együtt. Olyan nincs a településen, aki kizárólag halászatból élne, vagy akarna megélni. Manapság a Duna már nem összekötője, hanem szétválasztója ennek a területnek. A helyiek elsősorban Tolnára és Szekszárdra járnak vásárolni és dolgozni, idejüket nem a kompenetrendhez, hanem a buszindulásokhoz igazítják.

Terepmunkán elvégzéséhez elengedhetetlen segítséget nyújtott a Szabadtéri Néprajzi Múzeum K 82103. „A rurális építészet, lakáskultúra és életmód átalakulása a 20. században” című OTKA programja, Cseri Miklós és Sári Zsolt vezetésével. Hálával tartozom továbbá a gerjenieknek, halászoknak és nem halászoknak egyaránt, akik nagy segítséggel voltak a munkámban az első perctől fogva.

Előrebocsájtom, hogy gerjeni beszélgetőpartnereimre fiktív monogramok alapján fogok hivatkozni. Mivel a téma sokhelyütt kényes, ügyelek arra, hogy a név alapján ne lehessen felismerni a beszélőt.⁹

⁸ 27-en, ha kiegészítjük azzal a tolnai férfival, aki itt tárolja a ladiját. Én a továbbiakban nem sorolom ide.

⁹ Az interjúrészleteket a T. A.-val folytatott beszélgetésből közlöm, aki hozzájárult ehhez. Az interjú 2010. július 17-én készült Gerjenben.

Gerjen halászatának történetéről részletes és átfogó munkát közül Andrásfalvy Bertalan.¹⁰

A halfogás komponensei

Halászat és orvhalászat két külön fogalomként jelennek meg a halászat kutatásának kezdetétől. Herman az orvhalászatra mint haltolvajlásra és felelőtlen túlhalászásra gondol elsősorban: ez érthető, mivel az országgyűlés a halászatot szabályozó 1888. évi XIX. tc.-ét június 14-én szentesítette, s az 1889. május 1-én életbe is lépett. Éppen ez világít rá az orvhalászat első feszítő kérdésére: törvényi háttér függvénye-e elsősorban az orvhalászat megítélése? A válaszom: nem. „Kicsit mindannyian rapsicok vagyunk.” – mondja J. H.. „Egy kis betyárkodás mindig szükséges.” – támasztja alá filozófiáját A. S.. Mindketten halászenedéllyel rendelkező halászok.

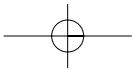
Jó érzékkel tapint rá erre Szilágyi Miklós is az orvhalászattal foglalkozó kismonográfiájában, a *Néphagyomány – Népi mentalitás – Állami igazgatás az orvhalászat tükrében* című munkában.¹¹ Az 1989-es szöveg bizonyos tekintetben mégis aktualizálásra szorul. Szilágyi végkövetkeztetéseiben rámutat, hogy a szakírók az orvhalászoknak különböző típusait különböztetik meg: a haltolvaj, a szerszámok kifosztója más elbírálás alá kerül, mint az orvhalász, aki megdolgozik a halért, még ha törvényt szegve is. Megkülönbözteti az éhségből, kényszerből orvhalászókat és a mesterséget tanulókat is a „főfoglalkozású”, „igazi” orvhalászoktól, akik állandó üzleti kapcsolatokat építenek ki.¹² Az orvhalászat különböző típusainak megkülönböztetése fontos következtetés. Ugyanakkor ezek közül az „igazi” orvhalász és az „igazi” halász típusa sokkal nehezebben választható külön, mint az orvhalászat egyes részei. Ennek oka a halfogás folyamatában rejlik. Arra Szilágyi is rávilágít, hogy az eszközök és a módszerek nagyjából megegyeznek, kizárólagos eszközkészlet nincs; nyilvánvalóan a hasonló munkamódszer, a halfogás hasonlósága miatt. Használjuk az orvhalászat kifejezést a törvényes keret

¹⁰ ANDRÁSFALVY Bertalan: *Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig*, 1975.

Forrás: <http://www.dunamappacio.hu/tanulmányok/andrasfalvy.pdf>

¹¹ SZILÁGYI: *Néphagyomány...*

¹² I. m., 85.

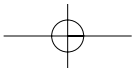
megszegő minden módszerre, de vezessük be a „halfogás” és „halrablás” kifejezéseket, mert ez közelebb visz minket ahhoz, hogy megértsük a közösség rapsicokról alkotott véleményét.

Tekintsük a halfogást olyan tevékenységnek, mely befektetett munkával, az engedélyezett és/vagy nem pusztító eszközök használatával történik, s amely magában foglalja az orvhalászat és az engedélyezett halászat bizonyos elemeit. Halrablásnak pedig tekintsük azt a tevékenységet, amely nem engedélyezett, erőfeszítés nélküli, és a természet vagy az egyén kizsákmányolására irányul.

Így halfogással foglalkozik K. P., aki a megengedett varsáknál többet rak le, de halrabló az, aki „villannyal” halászik, vagy a halastóból kifogott halat saját fogásként ad el. Azért tartom fontosnak ezt a meghatározást, hogy a törvényes szabályozás tiszta képe mellett lássuk azt is, hogy a helyiek mit gondolnak a tiltott és engedélyezett halászatról egy olyan helyzetben, ahol például alig pár folyamkilométerrel lejjebb a lesháló esetenként engedélyezett, míg saját területükön nem.

„Mikor kezdted el halászni?” – kérdezem T. A.-t. „Szerintem, várj!”, hogy is... Hivatalosan, vagy úgy rapsicként?” – kérdez vissza. Támaszkodjunk mi is a gerjeniek kifejezéseire. A fogalmi készletben a leggyakrabban használt három kifejezés erre a tevékenységre a halász, rapsic, és rapsickodó. A halász elsősorban a halászengedéllyel és a csak megengedett szerszámokkal halfogóra utal. A rapsic elsősorban az, akinek semmiféle engedélye sincs, bármilyen eszközt is használ – engedélyezettet vagy nem engedélyezettet. A rapsickodó pedig engedéllyel rendelkező, de tiltott eszközt használó, esetleg méreten aluli halat is megtartó személy. Természetesen tisztában vagyok vele, hogy az orvhalászat törvénybe ütköző tevékenység, és ez alapján választják el a halászat tevékenységétől, mégis arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a halászati etnográfiaiban ezen a fajta felosztáson kívül kívánatos egy újfajta megkülönböztetés lehetőségeire is felhívni a figyelmet.

Ha a halfogás modern tárgyi vizsgálatára, az informális gazdaságokra vagyunk kíváncsiak, elképzelhetetlen úgy dolgoznunk, hogy kizárólagosan csak az egyik (halászat) vagy csak a másik (orvhalászat) problematikáját tartjuk szem előtt. A továbbiakban ezért a kettőt együtt organikus egészként fogom vizsgálni.

Rapsic eszközök és használatuk Gerjenben

A gerjeni halfogás eszközeinek jelentős része jól dokumentált és rendszerezett a klasszikus halászati irodalomban. Ezek egy része tiltott, másik része elfogadott kishalász eszköz, ismert az első leírások óta. Szilágyi megállapítja: „Szinte nincs a magyarországi halászati technikának olyan eleme, mely kizárólag a foglalkozásszerűen halászókra lett volna jellemző, az orvhalászok – rendszeresen, vagy esetleg csak szórványosan – ne használták volna.”¹³ Az idézet alapján azt feltételezhetjük, hogy egy nagy, „a halfogás elemei” halmazon belül helyezkedik el egy külön halmazban „a foglalkozásszerűen halászók” halmaza. Ez alátámasztja az előzőekben felvázolt elképzelést, ahogyan a következő beszámoló is: „Akkor ugyanígy millingeztünk, dobóztunk, leshálóztunk, kecéztünk, ereszkedőhálóztunk, ugye egy ilyen tíz éve bejött ez az ereszkedőháló.” – meséli T. A., akit a gerjeniek „nagy rapsicként” tartanak számon.¹⁴ Az ő felosztásában sem különülnek el az eszközök, noha nyilvánvalóan tudja, hogy melyik eszköz legális, és melyik nem. Helyszűke miatt most az egyértelműen tiltott eszközöket mutatom be, hogy az olvasó a példákon keresztül lássa érvelésem menetét.

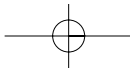
Minden bizonnyal a legkedveltebb, legelterjedtebb, de a legkevésbé kutatható eszköz a lesháló, hiszen a törvény tiltja a használatát. A leshálót a klasszikus leírások is ismertetik marázsháló, lesháló néven. „Tolnától lefele a Dunán végig a Ferenc-csatornán lesháló”¹⁵, ami az általunk vizsgált területhez igen csak közel található. Kialakításában megegyezik ugyan az irodalomban ismertetett formával, anyagát tekintve azonban különbözik. A vékony szemű háló szabadon lebeg, egyik vége egy fához, esetleg kövezéshez kötött, a másik végén műanyag flakon tartja a víz színén. A flakon vízzel részben feltöltött, hogy a fehér műanyag ne szúrjon szemet. Alsó ínja ólommal súlyozott. Kivétel nélkül damilból, műanyagból készült. A hal a szemekbe akad bele, vergődik, belegabalyodik a hálóba, ahol gyakran ki is szenved.

A helyiek ezt a hálót – és általában a hálókát – anyag szerint csoportosítják, így a leshálót sem a korábbi állítóhalászat fennmaradt

¹³ I. m., 86.

¹⁴ Több beszélgetésben is mint a „rapsicság” archetipusa jelent meg.

¹⁵ SOLYMOS Ede: *A dumai halászat*, Akadémiai, Budapest, 2005, 168.

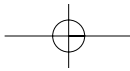

eszközöként, hanem a damil megjelenésével kapott új lehetőségként értelmezik. T. A. arról mesél, hogy a halat régen csak hálóval fogták:

„Jó, lehet, hogy nem leshálóval, bár már akkor is volt lesháló, ha nekem az öreg szokta mesélni, hű, nekik is volt, úgy szokta hívni, hogy »Milling toldalék«, (...) de az öreg (...) bácsi szokta mesélni mindig, hogy milling toldalék, ő még a mai napig úgy mondja nekem, hogy mivel fogod a halat gyerek, milling toldalékkal?”

A leshálót egy-két-háromnaponta szedik fel, ez nagyban függ a körülményektől is. A lesháló a biztos halfogás módszere, ezért is népszerű. „Néha egy-egy lesháló beugrik, mer’ az ember ugye egy vonzalmat érez, hogy nem fogsz, de mm, tudom azt, hogy hmm, fix helyeim vannak, itt a tizenpár év alatt kitapasztaltam” – meséli T. A.. Ahogy az interjúrészletből is kiderül, a leshálók – ahogyan a rekesztőhalászat eszközei általában – állandó helyekre kerülnek. T. T. a leshálóit az alsó faluvégen rakja le. Édesapja szintén az alsó faluvégen halászott. Az általa lehalászott vizekre más nem nagyon jár már le, ő is csak azért, mert egy hűtőkocsiból kialakított „halásztanyája” van lent, ahol a szerszámokat tárolja. Ez azért különösen praktikus, mert a kerettel a vízálláshoz lehet alakítani az elhelyezkedését. Több leshálót rak le, de többet el is vesz. Mivel nem gyakran tud lejárni a vízre, a halak belepusztulnak a hálóba, használhatatlanná válnak. Más esetekben ezt nem láttam általános tendenciának, de a lesháló ezért kétes elbírálás alá esik. A lesháló értéke a vele kifogott halakhoz képest a legalacsonyabb, ezért ha a helyzet úgy hozza, végleg összegabalyodik, vagy ha a halfogó rendőrt lát, gyakran be is dobják a vízbe, nem vacakolnak vele. Leshálót vásárolni érdekesség, divat, többeknek van, némelyek meg is mutatják az érdeklődőnek, hisz „az hogy van, még nem jelent semmit” – ezt állítja Gy. Gy., a faluban dolgozó ladikkészítő, iparos. De mint korábban jeleztem: akinek van leshálója, az a helyiek vélekedése szerint le is fogja tenni.

A következő eszköz már komolyabb rapsic szerszám, nevezetesen az ereszkedőháló. Ez az eszköz sem új a nap alatt, de a gerjének leginkább a lesháléhoz hasonlítják, noha ez hagyományosan nem állító-, hanem kerítőháló. Az összevetés alapja az anyag és az újdonság:

„(...) ilyen 10 éve bejött ez az ereszkedőháló. Az (...) úgy néz ki, mint a lesháló, csak egy erősebb parafa, meg egy erősebb ólomkötél van rajta, és két oldalon tükrös, van egy háló, és kétoldalt nagyobb szemű hálója. A hal az egyik tükrön bemegey, és a nagyobb szemű hálót a még nagyobb szemű tükrön át tudja tolni, egy ilyen zsákot alkot, na és onnan már sehova. Bejött ide a Dunára, akkor elkezdttük ezt a (...) -al, mittudomén, a leshálót ilyen hat-hétezer forintért vettem, mostanra az már 40 ezer forint, egy ilyen háló...

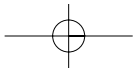
Kérdező: Egy ereszkedőháló?

T.A.: Egy ilyen ereszkedő, annyira megszökött az ára, mer' ugye sokan kezdték használni, de akkor például, azt sose felejttem el, van amikor elmegy az ember ereszkedni, mondjuk én már nem nagyon szoktam menni éjszakára mer' itt a család, meg minden, ugye, de a (...) -ék azok lejárnak, meg a (...) -ék is mondják, hogy éjszaka elmennek ereszkednek, van amikor Paks alól idáig, le, hozzánkig, aztán fognak 5-6 kiló halat, azt ezelőtt 10 évvel kimentünk, itt a Rénél kimentél, lementél 100 métert, 50-60 kiló halat fogtál."

Azért idéztem hosszabb részt, mert több szempontból is érdekes: felhívja a figyelmet a nagy számban vásárolt hálókra, és arra is, hogy az illegális módszer kifizetődő, de nem elválasztható a hivatalostól: a két halfogó, akire hivatkozik, ma engedéllyel rendelkező halászok. Az ereszkedőháló kockázatosabb, mint a lesháló, mert aktív eszköz, így a tettenérés veszélye jóval magasabb. Így az ereszkedés ideje az éjszaka. A Rév-büfében kedvelt (és hálás) vitatéma, ki hány motort hallott éjszaka elindulni. Éjszakai beszélgetés közben B. T. többször felhívta a figyelmemet a csónakmotor félreismerhetetlen hangjára. Persze a folyó felerősíti a hangot, az éjszakai rapsicok nem feltétlenül gerjeniek voltak, nem is láttunk elindulni a révből senkit, de tény, hogy az aktivitás nagy a Dunán. Jellemző egyébként az „éjszakai” halászat eufemizáló megnevezés, mely illegális tevékenységeket takar. Elsősorban persze az ereszkedőhálóra vonatkozik, de van, aki a leshálót is szívesebben veszi fel sötétedés után. A probléma olyankor természetesen a rossz látási viszonyokból adódik.

Az ereszkedés kétemberes, kétladikos munka, a folyóra merőlegesen folyásirányban ereszkednek hangtalanul lefelé a vízben. A há-

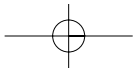

löhossz sokféle lehet, általános a 30 méteres. A munkatárs kiválasztása kényes kérdés, több szempontot is figyelembe vesznek, amikor partnert keresnek az éjszakai halászathoz. Általában a személyes kapcsolat, a barátság a mérvadó, de a társnak szintén érdekeltnek kell lennie a halászatban, hiszen szükséges még egy ladik és némi szakértelem is hozzá. Fontos az is, hogy olyan társat találjon a halász, akivel könnyen tud osztozni a fogáson. Így a társkeresés általában kétirányú folyamat, a felek mindketten aktív halászok, akik nem riadnak vissza a törvényszegéstől és legalább az egyiküknek van ereszkedőhálója. A kör szűk, így hamar egymásra bukkannak.

Az állító és vontatott/húzott eszközök nagyon népszerűek. Külön elbírálás alá esik a villanyozás és a villany, azaz az áramütéssel történő halászat. Ez az a fajta eszköz, amely már a halfogás és a halrablás mezsgyéjén áll, és a helyiek inkább halrablásnak tartják. Ez a munkafolyamat – utalva definíciókra – erőfeszítés nélküli, a természet kizsákmányolására irányul, így mi is tekinthetjük halrablásnak. S hogy milyen is ez a szerkezet? Egy akkumulátorhoz csatlakoztatott szák vezet a vízbe az áramot, mely gombnyomásra működik, s mely áramütéssel kábítja el és öli meg az állatokat megadott sugarú területen. A szerkezet használatát illetően megoszlanak a vélemények a kártékonyság mértékéről. Egyesek szerint a kis halat nem bántja, csak a nagyobbakat kábítja el, de még az ilyen eszközt használók sem hisznek ebben. Gerjenben kettő halászáról tudok, aki vásárolt ilyen szerkezetet, alkalmi halrablásokra. A villany biztos fogás és hamar megtérülő befektetés, és ha a helyzet úgy hozza, az eszközt egyszerűen a Dunába dobja az egyik felhasználó, mivel állítása szerint börtönbüntetés is járhat, ha „megfogják” vele.

„Hát az úgy volt, igen, három méter, hát durván a szák, az volt a középpont, azt betetted, a száktól másfél sugarú körben, ami volt 10 méter mélységben az mind a víz tetején landolt, egy gombnyomásra.(...) egy szákon, meg rajta így a drót, pozitív-negatív a szákról indul el, és oda bele van kötve egy gomb. Bármilyen pici-nagy halat, ha azt megnyomod, feljön 15 pisze a víz tetejére, meg két ponty, azt így tartod akármeddig, egy percig is, „MMM” ilyen hangja van, elengedem a gombot – tu – tu (mutatja milyen gyorsan) egy másodperc alatt minden eltűnik.”

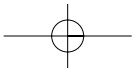

Látnunk kell a szerkezet halakra gyakorolt hatását is, hogy ne legyen kétségünk az eszköz nyers ereje felől:

„Szóval ott rengeteg halat..., és azt mondja, ugye, azt mondják ezek a srácok, akik csinálják, hogy ó, nem, az ivadékokat nem bántja, de ezt senki se tudja. Ami mellette szól, az hogy amibe én is, józan paraszti ésszel belegondol az ember, az azt mondom, (...) agyonb*ssza az ivadékokat az áram, de (...) a nagy halat is (...), mellette benne van az is, hogy az ilyen pici halat, mer’ a nagyobb halat, van olyan, hogy tudod, megnyomod s tőled öt méterre jön föl, és mész utána és akkor egyfolytában ütteted, hogy na, meg tudd állítani, annak egy idő után eltöri a gerincit. Annyira feszíti magát a hal az áramtól, hogy saját magának eltöri a gerincét, mert állítólag ez nem egyenáramot ad, hanem impulzusokban nyomja ki az áramot. És a hal egy öt méterre jön föl tőled, még ugye megrázza, és akkor ezekben az impulzusokban csap egyet, de megint megrázza, és szépen jön feléd. Szóval megy a szákba bele. Ez így van valahogy kitalálva. Egy idő után eltöri a gerincit. Na most nekem benne volt a gondolataimban, hogy lehet a picikének esélye sincs, eltöri a gerincit, mint a sz*r.”

Az ilyen rapsic-haltolvaj eszközökről beszélve, mint a villany, a lesháló vagy az ereszkedőháló, fontos az irodalom korábbi vélekedését cáfolnunk a rapsicok eszközeivel kapcsolatban. „Az orvhalászok (...) tevékenysége természetesen eddig sem került el az etnográfusok figyelmét. A halászatról szóló monográfiák, tanulmányok adatgyűjtése szinte elképzelhetetlen a tilosban dolgozó halászok információi nélkül, hiszen az ún. archaikus eszközöket és fogási módokat – melyekre megkülönböztetetten figyel az etnográfus – ők sokkal inkább ismerik, ismerték, mint a hivatásos halászok.”¹⁶ Jellemző ez a szelektív érdeklődésre. A korábbi példák érdekes módon ennek az ellenkezőjére hívják fel a figyelmet: az illegális módszerek mindegyike technikai újításoknak köszönhető, az orvhalászok nem a régi technikák ismerői, sokkal inkább az új eszközök felhasználói. Munkájuk a hatékonyságra összpontosít, és az új, nem-

¹⁶ SZILÁGYI: *Néphagyomány...*, 11.

egyszer állatkínzó eszközök jóval hatékonyabbak a hagyományos eszközöknél. Archaikus eszközökről pedig szó sincs, Gerjenben nem volt olyan alkalom, amikor ezek szóba kerültek volna. A hagyományos halászati eszközök ismerői egyértelműen az idős halászok. S. M. szerint az „igazi halászok mindent kézzel kötöttek, ezeknek már nincs idejük.”

Azt is megállapítja Szilágyi, hogy azok az orvhalászok voltak többségben, akiknek „nem volt csónakjuk.”¹⁷ Gerjenben ez sem igaz. A fiatal halászokon kívül, akikről korábban ejtettünk szót, és akik parti emelővel egy-egy apró halat kifognak, nem általános a partról történő halfogás. A korábbi műveleteknek elengedhetetlen eszköze a ladik, és akkor is használják, ha nem a sajátjukat. Leggyakrabban egy ladikkal rendelkező társukhoz csapódnak és együtt rakják le a hálókat.

Összefoglalás

Dolgozatom gondolatmenete a következő volt: a halászat érdemes a jelenkori kutatás figyelmére, szükséges azonban új fogalmi keretbe helyezni, melyben nem elsősorban a törvényi keretek alapján határozzuk meg etnográfiaink tárgyát, hanem a közösség vélekedését vesszük alapul. Így vezettem be a halfogó és haltolvaj kategóriákat, melyek nem írják ugyan felül az orvhalászok és az engedéllyel halászok megkülönböztetését, de könnyebb kutatási keretet teremtenek. A következő lépésben megvizsgáltam a halfogók eszközeit, bizonyítva ezzel, hogy nincs éles különbség az eszközhasználatban rapsic és hivatásos halász között. Ismertettem a Gerjenben használt eszközöket és dolgozatom végén rávilágítottam, hogy a csere- és informális gazdasági kapcsolatokban is szervesen összefonódik orvhalász és halász szerepe. A kutatás a továbbiakban elsősorban az informális gazdaságokra fog irányulni; az itt leírtakat olyan alapvetésnek gondoltam, mely az adott témában egy már létező gondolatot fejleszt tovább: Szilágyi megállapítását erősíti meg és bontja ki, mely szerint a két halászati forma mindig egymás mellett élt. Dolgozatom tehát amellet szeretne lándzsát törni, hogy a kettő valójában egy.

¹⁷ I. m., 34.

